

УДК 331 (477) (05)“540.3”

АНАЛІЗ РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ ПРАЦІ В УМОВАХ ВСТУПУ
УКРАЇНИ ДО СОТ*Мороз О.В., асистент**Кременчуцький державний політехнічний університет ім. М.В. Остроградського**39614, м. Кременчук, вул. Першотравнева, 20**E-mail: ket@polytech.poltava.ua*

В данній статті проведено аналіз состояния рынка труда, выявлены основные проблемы и тенденции его развития, а также рассмотрены последствия влияния вступления Украины в ВТО на эти процессы, предложены пути регулирования рынка труда, стимулирования занятости населения.

Ключевые слова: рынок труда, занятость, безработица.

In given article is organized analysis of the labour business state, are revealed main problems and trends of its development, as well as is considered consequences of the entering influence the Ukraine in WTO on these processes are offered way of the regulation market labour, stimulations to employment of the population.

Key words: the market of the labour employment, unemployment.

Вступ. Питання ефективного регулювання ринку праці є однією з найголовніших проблем нашого суспільства. Громадяни, маючи гідно оплачувану роботу, можуть повноцінно забезпечити вирішення проблем щодо подолання бідності, формування середнього класу, зменшення безробіття, підтримки нездолених та інвалідів, формування страхових пенсійних фондів будь-яких рівнів, сприяти ефективному функціонуванню всіх систем соціального захисту населення.

З огляду на події останнього десятиліття варто визнати, що економічні зміни в Україні певним чином активізували низку соціально-економічних проблем, у тому числі й ті, що досі не отримали переважно позитивної чи негативної оцінки, але потребують дедалі пильнішої уваги та значних зусиль. Це стосується, зокрема, проблем формування й розвитку ефективно функціонуючого ринку праці. На сучасному етапі ринкових перетворень характерними ознаками ринку праці України досі залишаються наявність значних обсягів та тривалості безробіття, досить низького рівня зайнятості та соціального захисту населення. Проблеми тінювої, нелегальної зайнятості стримують розвиток ринку праці, а у перспективі можуть вплинути і на розвиток економіки.

Мета роботи. Вивчення сутності основних проблем, що стримують розвиток ринку праці України та визначити напрями його регулювання та вдосконалення.

Матеріал і результати досліджень. Упродовж 2005 року, завдяки позитивним зрушенням в економіці країни та посиленню державного регулювання у сфері зайнятості населення, намітилася позитивна тенденція розвитку ринку праці, а саме:

- збільшено обсяги зайнятості населення та знижено рівні безробіття у працездатному віці (15—70 років);
- уповільнено темпи та зменшено обсяги виві-

лення працівників з підприємств, установ і організацій;

- активізовано темпи та збільшено чисельність працівників, прийнятих на роботу;

- істотно зменшено чисельність працівників, які перебували в адміністративних відпустках або працювали на умовах неповного робочого часу (дня або тижня);

- збільшено обсяги надання соціальних послуг незайнятому населенню, зареєстрованому в Державній службі зайнятості, зокрема обсяги працевлаштування безробітних.

За даними Держкомстату України, чисельність зайнятого населення віком 15-70 років у середньому за 2005 р. зросла (проти 2004 р.) на 394,3 тис. осіб і становила 20,7 млн. осіб, рівень зайнятості населення зріс на 1% з 56,7% до 57,7%. [1] Рівень зайнятості населення збільшився у Полтавському регіоні навіть більше ніж в середньому по Україні на 1,6% з 56,7% до 58,3%. Нижчі за середній у країні рівні зайнятості населення мали в 2005 році 11 областей України (у 2003 р.— 16 областей).

Головною тенденцією ринку праці в Україні є стає зниження рівня безробіття, яке розпочалося у 2000–2001 рр., а з 2002 р. доповнилося і такими важливими ознаками оздоровлення ринку праці, як скорочення довготривалого безробіття. Рівень безробіття населення, визначений за методологією МОП, становив 7,2% (проти 8,6% у середньому за 2004 р.) по Україні. По регіону прослідковується аналогічна тенденція з 7,4% до 7,3%. Проте збільшився рівень безробіття сільського населення (з 7,0% у 2004 р. до 8,4% у 2005 р.). За даними Мінагрополітики України, кожна друга особа, яка стоїть на обліку в службі зайнятості, є власником земельного або майнового паю, чисельність зайнятих у сільськогосподарських підприємствах становила у 2003 р. 2,1 млн. осіб, а в особистих селянських господарствах — 2,8 млн. осіб, в які пе-

ремістилося виробництво трудомістких видів сільськогосподарської продукції. Сільське безробіття зумовило трудову міграцію, депопуляцію, обезлюднення сіл.

Протягом 2005 р. чисельність працівників, які перебували у відпустках без збереження заробітної плати з ініціативи адміністрації підприємств, зменшилася на 9,4%, а тих, що працювали на умовах неповного робочого часу (дня або тижня), скоротилася майже на 15,5%.

Збережено тенденцію до збільшення чисельності працівників, прийнятих на роботу (27,4% середньо облікової чисельності персоналу проти 27,1% у 2004 р.). Усього підприємства, що є юридичними особами, прийняли на роботу майже 3,4 млн. осіб.

Деяко зменшились обсяги вибуття найманих працівників, зокрема їх вивільнення у зв'язку зі змінами в організації виробництва і праці. З підприємств, що належать до різних сфер економічної діяльності, вивільнилось у 2005 р. майже 1,3 млн. працівників, у тому числі з причин реорганізації виробництва – 4,2% (у 2004 р. – 5,9%).

Кількість суб'єктів малого підприємництва збільшилася протягом 2004 р. на 4,1% і становила у 2005 р. 295 тис. одиниць; чисельність зайнятих у малому підприємстві зросла на 7,4% і дорівнювала 5,6 млн. осіб. Обсяг виробленої продукції суб'єктами малого підприємництва збільшився за означений період на 13,5%. У Полтавському регіоні цей показник залишився майже на рівні 2004 року і склав 7667 одиниць суб'єктів малого підприємництва.

Позитивним чинником стимулювання зайнятості населення є зростання рівня заробітної плати. Середньомісячна номінальна заробітна плата у 2005 році по Україні становила 806 грн., по регіону – 758 грн., в 1,3 рази перевищивши рівень 2004 р. Розмір мінімальної заробітної плати збільшився за 2001—2004 рр. у 2,8 рази (з 118 грн. на початок 2001 р. до 332 грн. у 2005 р.).

За 2001—2004 рр. послугами Державної служби зайнятості скористалися майже 11,3 млн. незайнятих громадян (у 2005 р. — 2,9 млн. осіб), на вільні та новостворені робочі місця працевлаштовано 1,04 млн. осіб, з яких 160 тис. осіб організували власну справу після одержання відповідної допомоги з безробіття для організації підприємницької діяльності (у 2004 р. — 52,7 тис. осіб).

Сталою є тенденція до:

- зменшення тривалості зареєстрованого безробіття (з 12 місяців у 2001 р. до 7 місяців у 2005 році);
- збільшення мінімального розміру допомоги з безробіття (з 37 грн. на початок 2001 р. до 192 грн. у грудні 2005 р.).

Останнім часом помітно збільшився попит на робочу силу. Потреба в працівниках для заміщення вільних робочих місць станом на 1 січня 2005 р. становила 166,5 тис. вакансій, з яких 62,2% припадає на робочі місця (станом на 1 січня 2003 р. — відповідно 123,9 тис. та 65,5%). Найбільше незайнятих робочих місць — в обробній промисловості

(26,9% загальної кількості вакансій та вільних робочих місць), оптовій і роздрібній торгівлі, торгівлі транспортними засобами (9,8%), будівництві (9,1%). Водночас упродовж двох останніх років зменшився попит на працівників для заміщення вільних робочих місць у закладах освіти, у сфері колективних, громадських та особистих послуг, у сільськогосподарському виробництві (станом на 1 січня 2005 р. на 1 вільне місце претендував 31 безробітний громадянин, зареєстрований у Державній службі зайнятості).

Протягом 2001—2004 рр. забезпечено розширення сфери застосування праці за рахунок створення нових робочих місць для 73 тис. громадян, у тому числі у 2003 р. — для 26,6 тис. осіб, у 2004 р. — для 24,7 тис. осіб.

Створення нових робочих місць повинно бути одним з головних напрямів діяльності держави у сфері зайнятості. Основними шляхами розширення сфери застосування праці за рахунок створення нових робочих місць можуть бути:

- використання потенціалу вакансій та незайнятих робочих місць;
- детінізація зайнятості;
- реструктуризація державних підприємств залученням інвестицій для розвитку підприємництва у виробничій сфері на умовах забезпечення модернізації застарілих і створення нових високопродуктивних робочих місць;
- забезпечення ефективного функціонування роздержавлених підприємств у післяприватизаційний період (з урахуванням збереження ефективно діючих та створення нових робочих місць);
- запровадження сприятливого інвестиційного й податкового режиму для підприємств приватної форми власності, які створюють нові робочі місця;
- надання державної підтримки територіям із критичною ситуацією на ринку праці шляхом запровадження особливих режимів приватизації, інвестування, оподаткування та кредитування, а також розроблення і впровадження механізму залучення коштів іноземних кредитних ліній та міжнародної технічної допомоги;
- реалізація політики ефективної підтримки самостійної зайнятості населення, сімейного підприємництва;
- розробка та запровадження системи економічного заохочення підприємств у створенні нових робочих місць для безробітних і підтримки підприємницької ініціативи безробітних;
- створення робочих місць із неповним робочим часом, на допоміжних роботах;
- розвиток сезонних та громадських робіт.

В агропромисловому секторі робочі місця можуть створюватись через поширення фермерства й розвитку інших форм господарювання на засадах приватної власності. Основними сферами розвитку тут є: переробка сільськогосподарської продукції, надання побутово-комунальних послуг сільському населенню, створення заготівельних, збутових та агросервісних фірм, підтримка сільського зеленого

туризму. Умовами створення робочих місць у сільському господарстві є розробка дотаційного та стимулюючого механізмів розвитку (зокрема, які стосуються трудомістких галузей аграрного виробництва), а в сільській місцевості – стимулюючої фінансової політики.

На сільському ринку праці певну роль повинна відіграти і служба зайнятості. Сьогодні зареєстровано багато членів особистих селянських господарств, які не мають певного рівня доходів (у вигляді мінімальної заробітної плати) і мають право реєструватися в центрах зайнятості. Як уже зазначалося раніше, сільське безробіття дуже виросло і сьогодні значно перевищує міське. Практично всі сільські безробітні реєструються в центрах зайнятості, при тому, що мають земельні ділянки і можливість вирощувати на них сільськогосподарську продукцію та реалізовувати її [2]. Центри зайнятості повинні виявляти такі господарства і разом з місцевими органами влади надавати їм конкретну підтримку (починаючи з надання маркетингових послуг) для того, щоб перетворити їхні особисті земельні ділянки в бізнесові структури.

Створення нових робочих місць у сфері малого підприємництва має бути пов'язане з вирішенням проблем інноваційного спрямування розвитку малого бізнесу, законодавчим урегулюванням системи оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності, а також розвитком сфери соціального страхування шляхом запровадження єдиного соціального внеску для суб'єктів господарювання, зниження загального навантаження на фонд оплати праці, залучення більшої кількості безробітних до підприємницької діяльності.

Певну роль на ринку праці в плані розвитку підприємництва відіграє державна служба зайнятості, спонукаючи своїх клієнтів до самозайнятості. Питома вага останньої в загальному обсязі зайнятості зростає, і це до деякої міри є результатом роботи служби зайнятості на певному етапі, тому що форми підтримки безробітних (навчання, що його здійснює служба зайнятості, маркетингова допомога, орієнтація на ринку праці, фінансова допомога) в основному, були спрямовані на самозайнятість, а вже потім як наступний етап - на розвиток прибуткового підприємництва.

В умовах інтеграції України до СОТ необхідно розглянути соціально-економічні наслідки впливу цієї події на стан ринку праці. Вхід України до СОТ може активізувати як позитивні, так і негативні процеси на ринку праці. Позитивними сторонами щодо зайнятості може бути підвищення попиту на робочу силу на окремих підприємствах (за умови випуску конкурентоспроможної продукції й розширення обсягів виробництва). Негативними сторонами є скорочення як ефективно функціонуючих, так і неефективних робочих місць та вивільнення значної кількості працівників.

Означені висновки ґрунтуються на матеріалах, проведених Мінпраці досліджень щодо вивчення думки роботодавців про можливі наслідки вступу

Україні до СОТ (обстеженням були охоплені понад 12 тис. підприємств різних напрямів економічної діяльності) та думки керівників регіонів великих міст. Серед опитуваних керівників 62% вважають, що їх підприємства не відповідають сучасним вимогам ринкових відносин, що означає великий ризик щодо вивільнення працівників. Особливо це стосується підприємств сільського господарства, обробної промисловості, машинобудування, легкої промисловості, підприємств, що надають різноманітні послуги населенню[3].

При вступі України до СОТ у вииграші будуть галузі та виробництва, орієнтовані на зовнішній ринок, іноземні компанії, підприємства з 100%-им іноземним капіталом, а також спільні підприємства з часткою іноземного капіталу, найбільше потерпають галузі, орієнтовані на внутрішній ринок.

Проведені дослідження показали, що вступ України до СОТ у довгостроковій перспективі призведе до підвищення зайнятості, особливо в експортних сферах економіки. Однак у короткостроковій перспективі майже неминучими є втрати робочих місць у результаті низької конкуренції вітчизняних підприємств.

Вимоги до ринку праці в умовах вступу до СОТ будуть пов'язані також із вирішенням питання якості робочої сили. Насамперед це:

- удосконалення механізму професійної підготовки кадрів;
- підвищення відповідальності роботодавця за належний рівень кваліфікації найманої робочої сили.

Висновки Таким чином, комплекс заходів щодо функціонування ринку праці умовах вступу до СОТ повинен охоплювати як роз'яснювальну інформаційну, популяризаторську роботу, так і, звичайно, економічні і політичні важелі. Існує широкий спектр стратегій розвитку ринку праці серед яких основним напрямом може бути подальша інституціоналізація зайнятості та ринку праці, що передбачає реформування трудового законодавства і посилення контролю за його дотриманням, розширення зв'язків державної служби зайнятості з місцевими органами влади в питаннях створення робочих місць і підвищення освітнього і професійного рівня населення, розвиток розгалуженої інфраструктури ринку праці.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ДАНІ

1. Україна у цифрах у 2005 році: Статистичний довідник / Держкомстат України. – К., 2005.
2. Іванова Н.І. Проблеми і перспективи зайнятості населення в Україні. // Ринок праці та зайнятість населення. Бюлетень Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України. – 2006.- №1. – С.3-5.
3. Петрова Т. Державна політика зайнятості населення: проблеми та напрями актуалізації // Україна: аспекти праці. – 2005.-№5. – С.3-12.

Стаття надійшла 20.04.2007

Рекомендовано до друку к.е.н., доц. Маслак О.І.